

SEBEPOŠKOZOVÁNÍ V ADOLESCENCI: KONTEXT REÁLNÉHO VERSUS VIRTUÁLNÍHO PROSTŘEDÍ A SUBKULTUR EMO A GOTHIC¹

Alena Černá, David Šmahel

Abstrakt

Článek se zabývá sebepoškozováním jako maladaptivní copingovou strategií v období adolescence. Důraz je kladen zejména na roli, kterou u tohoto fenoménu hraje reálné a virtuální prostředí, v němž se adolescenti pohybují. Výzkum je explorativního charakteru, data byla získána prostřednictvím polostrukturovaných online rozhovorů s 9 adolescentkami ve věku 15 – 18 let, které na svém blogu (online deníčku) píšou o sebepoškozování, a analyzována s využitím metody zakotvené teorie.

Bylo zjištěno, že reálné i virtuální prostředí může mít významný vliv na vznik sebepoškozujícího jednání u adolescentů, jeho charakter a prožívání. Obě dvě sféry mohou být prostředníky pro šíření povědomí o sebepoškozování, potažmo zdrojem šíření sebepoškozování samotného. Ačkoli je online prostředí dívkami vnímáno jako podpůrné, k ukončení sebepoškozování na rozdíl od reálného sociálního okolí patrně nepřispívá. Naopak se objevilo riziko normalizace sebepoškozování na základě sdílení informací na blozích. Skutečné sociální prostředí je pak důležitým pomocníkem při ukončení sebepoškozování.

Průsečíkem reálného a virtuálního prostředí adolescentů pak mohou být subkultury mládeže (v tomto případě Emo a Gothic). Souvislost těchto subkultur a sebepoškozování je v současnosti poměrně hojně medializována. V našem výzkumu jsme přímou souvislost mezi sebepoškozováním a těmito subkulturami neprokázali.

Klíčová slova: sebepoškozování; komunity; subkultury, Emo, Gothic

SELF HARM IN ADOLESCENCE: THE CONTEXT OF THE REAL VERSUS VIRTUAL ENVIRONMENT AND EMO AND GOTHIC SUBCULTURES

Abstract

The article focuses on self harming as maladaptive coping strategy in adolescents. The role of real and virtual environment of adolescents, which is important for this phenomenon, is emphasized. The research is of explorative character, data has been collected through half-structured online interviews with 9 adolescent girls aged 15 through 18, who write about self harming on their blogs (online diaries), and analysed using the grounded theory method.

It has been found that both real and virtual environment can have a huge impact on the emergence of self harming behavior in adolescents, its character and experiencing. Both environments might act as a medium for spreading knowledge of self harming and even as a source of self harming itself. Although the self harming online community is being looked at as supportive, it did not bring an end to self harming behavior in the case of our respondents, unlike the real social environment. On the contrary, the risk of normalisation of this behavior by sharing information on blogs occurred. The real social environment is then an important helper in ending the self harming behavior. The intersection of real and virtual environment of adolescents might be the Emo and Gothic subcultures. The connection of subcultures and self harming is being widely discussed by media in these days. In our research we did not prove such a connection.

Keywords: self harm; communities; subcultures, Emo, Gothic

Došlo do redakce: 29.9.2009

Schváleno k publikaci: 6.11.2009

¹ Studie vznikla s podporou grantu GAAV (KJB708140702) "Weblog: okno do duše adolescenta" a výzkumného záměru "Psychologické a sociální charakteristiky dětí, mládeže a rodiny, vývoj osobnosti v době proměn moderní společnosti" (MSM0021622406), který probíhá na FSS MU.

Úvod

Internet poskytuje dnešním adolescentům možnosti, které by před několika lety byly těžko myslitelné. Jednou z těchto možností je i prezentace sebe sama prostřednictvím tzv. blogů - online deníků (viz např. Subrahmanyam, 2007; Subrahmanyam, Garcia, Harsono, Li, & Lipana, 2009). Již nějaký čas se na blozích adolescentů objevuje téma sebepoškozování (Černá, Šmahel, 2009), které se zdá být možným rizikem pobytu adolescentů na internetu, podobně jako kyberšikana („cyber-bullying“) (např. dle Heirman, Walrave, 2008), či setkávání se s neznámými z internetu (např. dle Barbovschi, 2009). Pokud dnes zadáme do běžného vyhledávače (například Google) termín „sebepoškozování“, mezi výsledky hledání jsou velmi často právě teenagerské blogy (Černá, Šmahel, 2009). Současně, internet je českými adolescenty hojně používán, 93% mladých ve věku 12 až 18 let uvádí, že používají internet (Lupač, Sládek, 2008).

Kromě toho, že se sebepoškozování ve velké míře objevuje na blozích adolescentů jako samostatné téma, můžeme se také setkat se spojováním sebepoškozování a určitého subkulturního stylu. Konkrétně jsou se sebepoškozováním takto spojovány subkultury Emo a Gothic. Existují blogy obsahující rubriku s názvem „Emo a sebepoškozování“ a obecně je souvislost se styly Emo a Gothic hojně diskutovaná, včetně internetových fór, zaměřených na téma sebepoškozování. Subkultury mládeže jsou pro mnohé adolescenty významnými vrstevnickými i referenčními skupinami a fungují jak v reálném světě, tak ve světě virtuálním. Zmínky o sebepoškozování v rámci těchto subkulturních stylů pak vyvolávají otázku, zda je tu skutečně nějaká souvislost a jakého charakteru by mohla být.

Zdá se, že adolescenti projevují o téma sebepoškozování v současné době zvýšený zájem. Je také zajímavé, že toto téma často zmiňují v podobě článků právě na blogu, který je otevřenou výpovědí, již si může kdokoliv přečíst. Z četby mnohých blogů je jasné, že se nejedná o pouhé zaujetí problematikou a potřebu se na svém blogu podělit o obecné informace. Z příspěvků nebo komentářů pod nimi se můžeme často dočíst, že autor/ka daného blogu má se sebepoškozováním osobní zkušenost, ať už to prezentuje jako problém, či nikoli.

Sebepoškozování v adolescenci je tedy fenomén, jehož některé projevy jsou nám často snadno přístupné a viditelné prostřednictvím internetu. Jak však vnímají sami adolescenti roli prostředí virtuálního a reálného v kontextu sebepoškozování? Podporuje internet tento nebezpečný fenomén, či ne? Jakou roli hrají subkulturní styly, které jsou často s výskytem sebepoškozování spojovány?

Tento výzkum se zaměřuje zejména na to, jak adolescenti vnímají v kontextu (vlastního) sebepoškozování roli virtuálního a reálného prostředí a roli subkultur Emo a Gothic jako průsečíku obojího. Další důležité aspekty sebepoškozování je možno nalézt v našem jiném článku (Černá, Šmahel, 2009), který vycházel ze stejných dat a je tematicky zaměřen na motivaci k psaní o sebepoškozování na veřejný prostor blogu, motivaci k sebepoškozování samotnému a postoj komunity sebepoškozujících k odborné pomoci. Tento článek se tedy zabývá dalšími významnými aspekty sebepoškozování (rolí sociálního okolí a subkultur mládeže), což rozšiřuje a doplňuje zjištění publikované v uvedeném článku.

Teoretická východiska

Blogy a online komunity

Blog je webová stránka, jež je často upravována a zápisky jsou vkládány v obráceném chronologickém sledu – shora dolů od nejnovějšího po nejstarší (Herring et al., 2005).

K vytvoření blogu není třeba mít odborné technické znalosti, pouze se dodržují jednoduché instrukce. Ty jsou zpravidla umístěny na stránkách umožňujících vytvoření blogu. Blog jako osobní stránka je pak dle preferencí svého majitele věnována nějaké tématice (zálibám, hudbě, politickým událostem, slouží jako osobní deník a různé kombinace výše uvedených).

Blogy bývají často propojeny prostřednictvím tzv. blogrollů, neboli odkazů na jiné (spřátelené) blogy, a tvoří tak síť zvanou blogosféra. Většina komunikace na blozích se odehraje pomocí komentářů; běžným územ také je, že spřátelení blogů (zejména u adolescentů) proběhne na základě komentáře na právě zveřejněný článek. V rámci blogosféry pak mohou vznikat různé typy online komunit (např. dle Černá, Šmahel, 2009). B. Wellman et al. (2001) v souvislosti s internetovými komunitami mluví o posunu od kyberprostoru (cyberspace) ke kyber-místu (cyberplace). Má tím na mysli, že i když je místo, kde se skutečně fyzicky nacházíme, stále velmi důležité, stává se i kyberprostor takovýmto místem. Kyberprostor vnímáme dle Wellmana skutečně jako *místo*, nikoli fiktivní prostor. Příčinou je právě také možnost navazování vztahů a utváření komunit. Člověk zde může zkoušet a projevovat svou identitu, zařizovat věci denní potřeby, naplňovat potřebu vztahů. Vytváří se počítačově podpořená sociální síť. Z blogů adolescentů se lze dozvědět mnohé o jejich kultuře a životním stylu (Lusková, Blinka a Šmahel, 2008).

Mladí lidé často uvádějí online komunity jako něco, co obohacuje jejich vnitřní život, přináší jim nové informace a zábavu. Lidé v online komunitách mají také pocit skutečného náležení ke komunitě (Veselá, Šmahel, 2009). Také A. Blanchard (2007) hovoří o tzv. „zážitku virtuální komunity“ – pocitech členství, náležení a poutu ke skupině interagující zejména elektronicky. Pravděpodobně také mladší uživatelé (adolescenti) považují online skupiny za „skutečnou komunitu“ tak, jak je v psychologii chápána (Šmahel, 2008). Členství v online komunitách je poměrně častý jev – podle Štětky a Šmahela (2008) se každý pátý český uživatel internetu považuje za člena online skupiny či komunity. Online komunita pak znamenala pro uživatele internetu řadu přínosů – emoční podporu, pocit členství a náležení. Zároveň má online komunita často i přesahy do reálného světa – účastníci komunit uvádějí, že jsou díky možnostem, které toto prostředí nabízí, častěji v kontaktu se svými skutečnými přáteli a rodinou (Veselá, Šmahel, 2009).

V rámci online komunit se pak mohou objevovat různé subkultury. Tvoří komunity jak reálné, tak virtuální a v dnešní době jsou prolnutím online a offline světa.

Subkultury

Pojem „subkultura“ je v různých vědních disciplínách chápán odlišně, a proto považujeme za důležité nejprve osvětlit, co pod tímto pojmem chápeme v této stati. Pojmu subkultura je i v oblasti sociálních věd užíváno v různých významech a hovoří se o nutnosti různá pojetí subkultury spojit v jeden, všemi užívaný a uznávaný význam, či toto slovo nahradit alternativou. Problém spočívá v tom, že subkultury mládeže tak, jak byly vnímány v dobách, kdy vzbudily větší zájem vědy, dávno nevypadají. Dříve se jednalo o více koherentní politizovaná uskupení, jejichž hlavním cílem bylo vymezení se vůči dominantní kultuře.

Oproti tomu D. Muggleton (2000) tvrdí, že dnes jsou subkultury v podstatě již jen estetickými kódy; je pro ně charakteristická například roztržštěná identita, rozmanitost stylů, nízký stupeň ztotožnění, přechodná náklonnost k subkultuře, fascinace stylem a image, pozitivní postoj k médiím, vědomí neautentičnosti. Tím, co zproblematizovalo užití pojmu subkultura, je také vzestup internetu a možností, které nabízí (Bennett, 2004). Některé

subkultury se ve své podstatě staly internetovými a ty, které nově vznikají, se šíří – a de facto i tvoří – prostřednictvím internetu. Subkulturu v této stati tedy chápeme stejně jako A. Bennett (2004) v širším smyslu, tedy jako kulturu „sdílených idejí“, kde interakce neprobíhají nutně jen v reálném kontextu (ulice, kluby, festivaly), ale stále častěji (a často dokonce výlučně) ve virtuálním prostředí. Důležité pro naše pojetí je také to, co vidí jako subkulturu Ch. Jenks (2005). Hlavními atributy v jeho pojetí jsou neustálá změna proudění, ale také nová místa a časy, kde se lidé objevují a setkávají, nový zdroj identity a nový, univerzálně dostupný způsob, jak demonstrovat jinakost. Subkultura je pro dospívající významnou vrstevnickou skupinou, která může plnit řadu podpůrných funkcí (vývoj identity, sociálního já).

Se dvěma současnými subkulturami mládeže – Emo a Gothic, bývá v poslední době především v médiích spojován fenomén sebepoškozování. Výzkumy však zatím neprokázaly, jakého charakteru tato souvislost je, nakolik má reálný základ a nakolik je zkršená medializací. Nicméně i fakt, že se sebepoškozování v té či oné formě na blížících adolescentů v kontextu subkultur Emo a Gothic objevuje, stojí za pozornost.

Sebepoškozování jako copingová strategie

Za jednu z nejužitečnějších definic sebepoškozování můžeme považovat tu, již uvádí Kocourková (2003, s.73), a která považuje „sebepoškozování“ za „termín, jenž je nejčastěji spojován s vědomým, záměrným, často opakovaným sebepoškováním (sebezraňováním) bez vědomé suicidální motivace, v němž dochází k narušení tělesné integrity, bez závažného letálního dosahu.“

V této stati je sebepoškozování pojímáno jako maladaptivní copingová strategie, přičemž coping je definován jako stálá kognitivní a behaviorální snaha jedince zvládat specifické vnitřní či vnější požadavky, které jsou vnímány jako pro jedince zatěžující nebo překračující jeho možnosti (Lazarus & Folkman, 1984). Jde tedy o strategii vyrovnávání se se zátěží, nikoli součástí psychické poruchy.

Faktem je, že dříve bylo sebepoškozování coby copingová strategie zkoumáno mnohem spíše u adolescentních dívek a obecně je prozkoumána spíše oblast klinických adolescentů (tedy hospitalizovaných a tím zachycených, Laye-Gindhu, 2005). O mužích a sebepoškování toho zatím mnoho nevíme. V posledních několika letech se však zvyšuje počet studií věnujících se sebepoškování nikoli již jako pouhé součásti psychického onemocnění (tak bylo chápáno dříve), ale právě jako copingové strategii, kdy psychická porucha nemusí být přítomna. Dynamika sebepoškovujícího jednání je ovšem mnohvrstevnatá a často je těžké odlišit, jaký charakter má sebepoškování konkrétního člověka – copingová strategie určitého typu v rámci duševní poruchy či vyrovnávání se se zátěží u jinak zdravého subjektu. V této studii bylo nutno (s ohledem na metodu získávání dat) tuto různorodost poněkud redukovat – chápeme zde sebepoškování jen jako copingovou strategii bez přítomnosti duševní poruchy.

Mezi nejčastější způsoby sebepoškovujícího jednání řadí většina autorů řezání, pálení se (dvě nejčastější formy vůbec), předávkování léky, bití sebe sama, úmyslné narážení do věcí, vytrhávání vlasů a řas, škrábání, inhalace škodlivých látek, polykání předmětů, způsobování modřin, lámání kostí a další (například Ross a Heath, 2002). V rámci pořezávání se někteří používají, vzhledem k nejvyšší rožírnosti, označení „syndrom pořezávaného zápěstí“ (wrist cutting syndrome), dokonce lze nalézt termín „wrist cutters“. Jde zřejmě o nejrozšířenější formu sebepoškování (Kocourková, 2003).

Podle většiny studií, s nimiž je možno se setkat, jsou nejširší skupinou sebepoškozujících se právě adolescenti. Dospělí lidé trpící sebepoškozováním měli většinou první zkušenost, jež se dá označit jako sebepoškozování, právě ve věku odpovídajícímu adolescenci (Ross, Heath, 2002). Adolescenti obecně jsou méně disponováni k řešení složitých problémových situací než dospělí a spíše se přiklání k neadekvátním způsobům řešení (McLaughlin, Miller a Warrick, 1996). J. Muehlenkamp (2004) ve své studii píše, že nejčastěji se sebepoškozování poprvé objeví v období mezi 13 až 15 lety.

Adolescence je tedy rizikovým obdobím pro vznik sebepoškozujícího chování, přičemž se zdá, že se současní dospívající mohou k informacím o sebepoškozování dostat snadněji než tomu bylo doposud. Možným zdrojem takových informací mohou být kromě internetu také subkultury mládeže.

Subkultury a sebepoškozování

Mezi subkultury mládeže, o nichž se v současnosti hovoří v souvislosti se sebepoškozováním, patří Gothic a Emo. Obě subkultury nyní stručně charakterizujeme.

1. Subkultura Emo

Emo lze chápat jako současnou kulturu mládeže, jenž se vytvořila na základě charakteristického hudebního směru – je jím „emotivní hardcore“ či „emotivní hudba“, odtud zkratka Emo (Bailey, 2005). Styl Emo zahrnuje hudbu, styl oblékání a úpravy zevnějšku obecně – oblečení tmavé barvy, někdy s pruhy, coby účes typicky na černo nebo naopak velmi na světlo obarvené vlasy, které částečně zakrývají obličej. Často se vyskytuje také piercing, zejména v obličejí. Chování, postoje a hodnoty vyjádřené v textech Emo kapel odkazují na pocity zranitelnosti, beznaděje, nostalgie, smutku, odmítání sebe sama a zároveň touhu své pocity vyjadřovat, neskrývat je (Bailey, 2005). Dospívající, kteří se s tímto stylem identifikují, používají internet jako nástroj k získání informací „jak být Emo“, což může být příčinou faktu, že je tato subkultura poměrně homogenní co se stylu týče (Ryalls, 2007).

Lze se setkat s názorem, že právě díky důrazu na emoce, jejich identifikaci, pozorování, prožívání a otevřené projevení je Emo pro mnoho mladých vlastně nástrojem usnadňujícím konstruování identity a socializaci (Bailey, 2005). Podle materiálů a blogů běžně dostupných na internetu by se mohlo zdát, že se sebepoškozování u přívrženců Emo objevuje častěji než v běžné populaci adolescentů (Martin, 2006). Sebepoškozování formou pořezávání zápěstí je dokonce často chápáno jako nedílná součást kultury Emo (Martin, 2006). Je však třeba podotknout, že takto vnímají Emo většinou vnější pozorovatelé, tedy ti, kdo do této subkultury nepatří. Jaký je skutečný vztah mezi Emo a sebepoškozováním, nebylo dosud blíže zkoumáno.

2. Subkultura Gothic

Subkultura Gothic je typická oblečením (převážně tmavým), které klade důraz na dobové prvky (odkazuje na středověk, často lze najít odkazy na starokřesťanskou, pohanskou, keltskou, asijskou či egyptskou ikonografii) a mixuje je s moderními oděvními styly (Goodland, Bibby, 2007). Styl oblékání je výrazný především u dívek – časté jsou dlouhé šaty, sukně, kombinace s punkovými a postpunkovými prvky. Ačkoli u zrodu této subkultury stál stejně jako u Emo punk, nyní jsou ti, kdo se do ní řadí, spíše posluchači metalu. Subkultura Gothic také v podobě, v níž ji známe nyní, existuje déle než Emo

subkultura, jejíž současná forma je záležitostí posledních několika let. Gothic je také na rozdíl od Emo spjata se světem fantasy; za společný znak můžeme pokládat například poměrně častý výskyt tématu smrti (v písních a doprovodné vizuální kultuře) a obecně zálibu v tmavém oblečení a výraznějším, tmavém líčení.

Vztahem subkultury Gothic a prevalence k sebepoškozování se zabývala studie Younga, Sweetingové a Westa (2006), zkoumáno bylo longitudinálně 1258 adolescentů ve věku 11 – 19 let (mezi lety 1994-2002). U těch, kteří se identifikovali se subkulturou Gothic, se objevila prevalence k sebepoškozujícímu jednání v 47 %. Autoři zmiňují dvě možnosti zdůvodnění tak vysokého čísla; prvním je, že sebepoškozování je normativní komponentou Gothic subkultury, a je napodobován vzor subkulturních ikon či přátel, kteří se sebepoškozují; druhým vysvětlením může být selekce, kdy se mladí lidé s tendencí k sebepoškozování cítí být přitahováni touto subkulturou.

Faktem je, že jedinci, jejichž osobnostní rysy pozitivně korelují se sebepoškozováním, mohou být takovými subkulturami skutečně přitahováni stejně jako jedinci, co již mají se sebepoškozováním nějakou zkušenost. Tato copingová strategie pak může mít tendenci přetrvávat. Jak uvádí Hawton a kol. (2002), u osobnostních rysů jde zejména o nízké sebehodnocení. A. Laye-Gindhu (2005) dodává neschopnost zvládat vlastní pocity, zejména vztek, sklony k asociálnímu chování a sklon k depresivitě.

Další nebezpečí lze spatřovat právě v důležitosti referenčních skupin pro adolescenty. Vzhledem k velké popularitě například stylu Emo, může adolescent, jenž by chtěl být součástí této subkultury, vnímat sebepoškozování u jejích členů jako normální a do jisté míry snad i žádoucí. Nyní se tedy zamysleme nad vlivem reálného a virtuálního prostředí na dospívající v kontextu sebepoškozování.

Sebepoškozování v kontextu reálného a internetového prostředí

Internetové a reálné (sociální) prostředí nelze vnímat v rámci vzniku a průběhu sebepoškozujícího jednání jako dva odloučené světy. Internet, či úžeji blog, může být významným činitelem v úvahách o sebepoškozování, započítání tohoto jednání a následně udržování a normalizaci (Whitlock, Powers, Eckenrode, 2006). Přítomnost někoho, kdo se sebepoškozuje v reálném sociálním okolí adolescenta, je však také významným rizikovým faktorem (Hawton et al. 2002). Existuje silná souvislost sebepoškozování s problémy v rodině – například A. Laye – Gindhu (2005) zmiňuje korelaci sebepoškozujícího chování a vyrůstání v rodině pouze s jedním rodičem či v rodině s rodičem postiženým nějakým handicapem nebo vážnou nemocí. Hawton et al. (2002) hovoří o silné souvislosti se zneužíváním či týráním v dětství. Totéž zmiňují i Rossová a Heathová (2002) a řada dalších.

Internetové prostředí se však, oproti reálnému, zdá být specifické co se týče hledání pomoci a sdílení informací o sebepoškozování (Černá, Šmahel, 2009). Některé studie zmiňují, že internet může být pro postižené místem, kde mohou vyjádřit své pocity a překonat vnímanou osamělost a izolaci (Whitlock, Lader, Conterio 2007). Na druhou stranu se však o tomto prostředí hovoří ve smyslu izolačního činitele – ovlivňuje přístup k hledání pomoci zvenčí a může prohlubovat sebepoškozující se jednání (Whitlock, Powers, Eckenrode, 2006). Také výzkum v českém prostředí ukázal, že dívky blogující na internetu o sebepoškozování mají tendenci odmítat odbornou pomoc (Černá, Šmahel, 2009). Toto odmítání je založeno na přesvědčení, že bez osobní zkušenosti se sebepoškozováním nemůže dívka nikdo pomoci, a že odborník může spíše situaci zhoršit

„nálepkováním“ postiženého coby „blázna“. Dle dívek lze pomoci dosáhnout pouze v online komunitě samotné, na základě sdílení zkušeností s ostatními dívkami.

Blíže se budeme zabývat rolí reálného a virtuálního prostředí v kontextu sebepoškození ve výzkumné části tohoto článku.

Získání výzkumného souboru a jeho popis

Při stanovování kritérií pro výběr respondentů jsme postupovali s vědomím citlivosti tématu. Nakonec jsme stanovili kritéria dvě – věk odpovídající adolescenci (12-19 let) a vedení blogu, na němž je o sebepoškození alespoň zmíněno. Respondenty jsme kontaktovali prostřednictvím jejich blogů (zanecháním vzkazu, komentáře či e-mailem). Celkem jsme takto oslovili 40 potenciálních respondentů; odpovědělo 9, vše dívky. Ačkoli jsme si byli vědomi, že blogování i sebepoškození jsou spíše dívčím fenoménem, snažili jsme se pro výzkum získat i tři autory chlapeckých blogů. Bohužel však žádný z nich neprojevil zájem výzkumu se zúčastnit.

Údaje o pohlaví a věku, které respondenti uváděli na svých blogích, jsme považovali za pravdivé a předpokládali, že adolescenti o těchto údajích ve svých blogích nelžou. K takovému výsledku dospěl i výzkum Blinky a Šmahela (2008), kde pouze 1 % českých adolescentů zalhalo na vlastním blogu o svém věku a 1 % o svém pohlaví.

Do výzkumu jsme tedy zařadili 9 dívek ochotných realizovat rozhovor prostřednictvím internetu. Věkové rozmezí je 15-18 let, tedy věk vymezující střední adolescenci (Kroeger, 2000). Všechny respondentky dosud studují a všechny mají vlastní zkušenost se sebepoškozením. Tato skutečnost byla poněkud překvapující, očekávali jsme i respondenty z řad těch, kdo o sebepoškození pouze píšou jako o aktuálním tématu. Možným vysvětlením je, že ti, kdo mají zkušenost se sebepoškozením, mají také větší potřebu o sebepoškození hovořit.

Sebepoškození mělo u našich respondentek většinou formu řezání; jedna dívka však ještě navíc uvedla opakovanou intoxikaci farmaceutiky a jedna pálení. Některé základní charakteristiky respondentek uvádíme pro přehlednost v tabulce níže:

Tabulka 1: Základní charakteristiky výzkumného souboru

	Nick (přezdívka)	Věk / Věk při prvním aktu sebepoškození	Doba od založení blogu	Sebepoškození stále přítomno
1.	Dix	16/13	2 roky	Ne
2.	Kate	15/14,5	1 rok	Ano
3.	Lucki	16/14	2 roky	Ano
4.	Nikdo	18/16,5	2 roky	Ano
5.	Mimbral	17/15	2 roky	Ne
6.	Pudink	15/13	1 rok	Ano
7.	Veronika	15/13,5	1 rok	Ne
8.	Veru	15/13	2 roky	Ne
9.	Whisper	18/13	10 měsíců	Ano

Metoda

Pro získání potřebných dat jsme využili polostrukturovaných rozhovorů. Ty byly realizovány přes internet prostřednictvím programu ICQ, jenž umožňuje komunikaci online v reálném čase. Online prostředí jsme zvolili zejména z toho důvodu, že jsme se obávali neochoty respondentů hovořit o sebepoškozování v reálném prostředí. Anonymní prostředí internetu poskytuje větší pocit bezpečí a podporuje u respondentů větší otevřenost (Coomber, 1997; Šmahel, 2003a, 2003b). Čtyři z našich respondentek skutečně reflektovaly pozitivně, že je rozhovor veden touto cestou.

Získávání dat tímto způsobem však s sebou nese i specifická negativa. V reálném prostředí je možné lépe vyjádřit podporu či reagovat na závažná sdělení i neverbálně. Tato složka samozřejmě v online prostředí chybí a těžko se hledají repliky vyjadřující pochopení a účast.

Ve výzkumu jsme použili kvalitativní metodu zakotvené teorie, která je induktivně odvozená z procesu zkoumání jevu, který reprezentuje (Strauss, Corbin, 1999). Při analýze rozhovorů byl každý zvlášť opakovaně pročitán, hledali jsme u výroků významové celky a tvořili z nich základní jednotky analýzy - koncepty. Tato fáze odpovídá otevřenému kódování:

Tabulka 2: Konceptualizace údajů - otevřené kódování

Koncept	Výrok
Odsouzení sebepoškozování jako součásti stylu	<i>“jo to jo...ted se to strašně rozmáhá...a neskutečně mi to pije krev...brát to tak jako že když člověk uznává třeba emo tak se musí rezat tak to je smutný...přijde mi to někdy i jako výsměch těm kteří s tím mají opravdu problémy a neví co s tím...”</i>
Nakažlivost	<i>“ted’ třeba tím že se moje bejvalá kámoška začala taky rezat aby byla jako já”</i>

Následuje kódování axiální, jenž je sdružováním konceptů do kategorií. Mezi koncepty hledáme souvislosti, sdružujeme je:

Tabulka 3: Kategorizace údajů - axiální kódování

Kategorie	Koncepty
Subkultura	<i>móda, póza, vědomí vnímané souvislosti, identifikace s Emo, image, potřeba upoutat pozornost, odmítavý postoj k Emo, odsouzení snahy být in</i>
Sebepoškozování a (reálné) sociální okolí	<i>stejná zkušenost, póza, snaha upoutat pozornost, nakažlivost, hlídání, obava z odsouzení, skrývání, sebepoškozování, snaha pomoci, nepochopení, tlak</i>

V závěru analýzy použijeme kódování selektivní – zde se mezi jednotlivými kategoriemi a koncepty snažíme najít vztahy a souvislosti. U našich respondentek se objevily velmi podobné kategorie. Při citacích z rozhovorů jsme v zájmu autentičnosti záměrně ponechali gramatické nedostatky, text tedy vypadá tak, jak ho dotyčné samy psaly.

Výsledky

Internet a blog

Za hlavní koncepty, které se objevily v kontextu sebepoškození a blogu, lze označit *porozumění a pomoc*. Důležitá je zde totožná zkušenost - Kate, Lucki, Nikdo, Mimbral, Pudink i Veru uvedly, že se na blogu a internetu setkávají s jinými sebepoškozujícími a vzájemně si pomáhají. Tato pomoc má mimo jiné formu sdělování prožitků a pocitů v komentářích (nikoli v přímé komunikaci). Za důležité označují respondentky zejména to, že se mohou ztotožnit s pocity někoho jiného, a získat tak pocit, že nejsou izolované a nepotýkají se s problémem samy; to také označují jako velkou podporu pro všechny sebepoškozující. Pro dívky je rovněž důležité, že tuto pomoc získávají od někoho, kdo má se sebepoškozením praktickou zkušenost.

“a někdo si třeba založí i diskuzi a lidi tam pak píšou svoje příběhy .. to je podle mého dobrý protože lidi se můžou vyzpovídát a můžou ostatním pomoci protože podle mě lidi co s tím mají zkušenosti pomůžou víc ...” (Veru)

“stává se mi, že někteří lidé mi napíší komentář na blog nebo přímo na mail jestli bych jim s tím mohla pomoci... myslím si, že takovýto lidé potřebují pomoc od někoho kdo to zná, kdo je pochopí a kdo ví čím prochází a jak těžký to je....hledají pomoc všude kde je to jen možné...” (Nikdo)

Jedna z respondentek uvádí, že jí ostatní píšou s prosbou o pomoc se sebepoškozením přestat. Ona sama však své sebepoškození vnímá jako efektivní strategii zvládnutí a přestat s ním nechce. Je tedy třeba se ptát, zda lze internetové prostředí považovat za potenciálně podpůrné (ve smyslu pomoci chování ukončit) a nakolik spíše jen reguluje míru a četnost sebepoškozujícího jednání.

Sebepoškození a (reálné) sociální okolí

V této kategorii jsou důležité tři momenty – to, jak se k sebepoškozujícímu staví a reaguje jeho okolí poté, co sebepoškození vyjde najevo; druhým momentem je možná snaha sebepoškozujícího něco tímto svým jednáním svému okolí sdělit. Třetím momentem je to, jak respondentky vnímají sebepoškození někoho jiného ve svém okolí, setkaly-li se s ním.

Respondentky Nikdo, Mimbral, Pudink a Whisper se setkaly s reakcemi, které vnímaly jako snahu pomoci, často ve smyslu snahy o zprostředkování pomoci odborné, kterou však dívky odmítají. Dix také zmínila, že ji kamarádi hlídají, aby si neublížila, a to, že má kolem sebe i jiné lidi, kteří mají zkušenost se sebepoškozením a sebevražedným pokusem. Vesměs jde o její blízké přátele, u nichž tuto skutečnost nevnímá negativně, s jednou výjimkou, a tou je kamarádka, která začala podle Dix se sebepoškozením jen proto, že si toho všimla právě u Dix. Dix vnímá sebepoškození této kamarádky jako

pouhou snahu upoutat pozornost, bez skutečných problémů. Je možné, že došlo k jakési “nákaze”, kdy kamarádka Dix napodobila její copingovou strategii. Právě nakažlivost zmiňují kromě Dix i Kate, Veru a Whisper:

“jedna kamoska, ona s tím ma taky trochu problémy☹...Ja mam strach, ze jsem ji jako nejak nakazila, ze s tím chudak začla taky☹” (Kate)

“ted’ třeba tím že se moje bejvalá kámoška začala taky řezat aby byla jako já” (Veru)

“ona je totiž typ člověka, který se snadno stává hodně závislý na druhých a tak se stala závislou na mě...a ted’ je to tak že co nevidí u mě nemá....často se kvůli tomu hádáme a už mám i strach říkat jí co je u mě nového....myslím že tak je to i s tím sebepoškozováním...” (Whisper)

Je však třeba reflektovat, že dívky nezmínily možnost “nákazy” či napodobování někoho dalšího samy u sebe, ale vždy u jiných dívek, které se dle jejich názoru opakují po nich samotných. U dívkami vnímané “nákazy” je motivace k sebepoškozování hodnocena jinak než vlastní, reflektována je snaha o nápodobu, snaha upoutat pozornost, být zajímavá. Faktem je, že respondentky se často přiznaly, že byly díky svému sebepoškozování v centru pozornosti (přátel, spolužáků). Snadno se může stát, že je pak sebepoškozování jejich blízkým okolím vnímáno jako účinná strategie ke zvýšení zájmu a péče ze strany druhých. Takovou snahu upoutat pozornost ale respondentky odsuzovaly, protože podle nich je “skutečné” sebepoškozování výsledkem závažných problémů a také samo o sobě závažným problémem a lidé, kteří “řeší opravdové problémy”, jej spíše skrývají. Je zde zřetelný rozpor v kritice ostatních jako těch, kdo sebepoškozující chování jen “kopírují”, a zdůrazněním vlastní autentičnosti. Je možné, že respondentky potřebují zdůraznit svou opravdovost proto, aby jejich problém nebyl bagatelizován a zároveň si udržely koncept svého sebepojetí.

V souvislosti se sociálním okolím se také objevila snaha se sebepoškozováním *přestat*. Téma, zda se sebepoškozováním přestat či ne, bylo pro respondentky v našem výzkumu jedno ze stěžejních. Některým se přestat podařilo (Dix, Mimbral, Veronika, Veru), ostatní se touto myšlenkou alespoň zabývaly, aby objevily, že nevidí důvod přestat, nebo se již na sebepoškozování cítí „závislé“, potřebují ho. Pokud se o jejich sebepoškozování dozvěděl někdo blízký, často se objevil tlak ze strany tohoto člověka, aby daná respondentka se sebepoškozováním přestala. To však respondentky reflektují jako neefektivní, neboť k tomu, aby člověk se sebepoškozováním skončil, musí především chtít on sám. Tlak jako takový tedy nemá podle respondentek smysl, ale okolí může vyvolat touhu přestat. Například u Veru bylo motivací k ukončení sebepoškozujícího jednání to, že si našla partnera, který jí dal najevo, že mu na ní záleží. Mimbral cítila odpovědnost vůči přátelům, kteří si o ni dělali starost, a ona cítila, že vlastně ubližuje svému okolí. Veru měla stejnou motivaci jako Mimbral. Pocit závislosti pociťují některé respondentky jako výrazný limit možností přestat, i když uznávají, že kdyby skutečně chtěly a „měly důvod“, asi by to bylo možné.

“myslím že je to jak s každou jinou závislostí - člověk pro to musí mít 100 % důvod přestat a musí být opravdu pevně rozhodnutý ...jenže ten spousta lidí nemá... zrovna minulý týden jsem měla depku a prostě jsem si říkala že to neudělám...prostě se nepořežu, ne a ne....snažila jsem se přesvědčit že to zvládnou i bez toho le....asi deset minut jsem se svíjela na zemi, rvala si vlasy a bylo to....twe ...normálně jako absták! pak jsem stejně po

tý žiletce musela sáhnout a když jsem to udělala (udělala jsem si jen jednu jedinou čáru přes celou ruku) bylo mi tak úžasně... (Whisper)

“ano je to závislost...něco jako kouření nebo drogy” (Nikdo)

Pudink a Mimbrial vyjádřily obavu ze závislosti. Nerady by se dostaly do situace, kdy by se sebepoškozováním nemohly přestat, kdyby chtěly; pro Mimbrial to také byl jeden z motivů přestat se sebepoškozováním.

Lucki přestat nechce, v podstatě se u ní jedná o apetenci k sebepoškozování:

“...protože se mi to líbí...líbí se mi jízvy co mam mam to rada ten pocit ..krev” (Lucki)

Ačkoli má přítele, kterého její chování trápí a i matka na ni vyvíjí tlak, aby se sebepoškozováním přestala, Lucki dělá sebepoškozování dle vlastních slov dobře a pouze přešla z pořežávání na jinou techniku - škrábání nehty, aby mohla své sebepoškozování lépe skrýt a vyhnout se konfliktům s okolím. Dix, Lucki i Pudink zmínily obavu z překročení meze, například z toho, že se říznou moc hluboko, že do kolotoče sebepoškozování moc “spadnou”.

Dix uvedla, že si místo sebepoškozování našla jiné strategie, jak zvládat zátěžové situace – vypsát se právě na blogu či na papír, poslech hudby.

Subkultura

Všechny respondenky v našem výzkumu si byly vědomy, že sebepoškozování je spojováno se subkulturou Emo, méně i Gothic. Souvislost zde podle nich vidí hlavně lidé “zvnějšku” – tedy ti, kdo do dané subkultury nepatří, neřadí se k ní. Zdrojem takového dojmu je zejména internet, média a v nich dostupné informace, ale často také lidé, kteří se k dané subkultuře řadí a jejichž sebepoškozování vyšlo tak či onak najevo. Tuto obecně přisuzovanou souvislost považovaly za skutečnou respondentky Nikdo, Mimbrial, Pudink, Veru a Whisper. Dix, Mimbrial a Pudink zmínily kromě subkultury Emo i subkulturu Gothic. Kate si myslí, že je nesmysl, aby si někdo ubližoval kvůli příslušnosti k určité subkultuře; pokud by však tomu tak bylo, takového člověka by odsuzovala. Stejný postoj mají i respondenky, které souhlasily s existující vazbou zmiňovaných subkultur a sebepoškozování:

“no určitě znáš ten EMO styl co zrovna teď frčí...když chceš být emo musíš se sebepoškozovat u většiny to tak platí...Pro ně není sebepoškozování problém nebo řešení depresí...je to jen image způsob jak se zviditelnit...” (Nikdo)

“...jednou jsem zase bloudila internetem a hledala nějaké obrázky a tak jsem tak nerazila na nějaký blog o emo a tak psala jedna holčina že je emo ale pořád se jí nedostavují deprese a že co má dělat....to mě dojalo...” (Whisper)

“tyhle pozery většinou poznáš podle toho jak se vyjadřují už třeba na tom netu, berou to prostě jako jo já se řežu je to super a podobný řeči nesvědčej o otom že ty lidi mají problém” (Dix)

Zde se projevil vliv toho, zda se daná respondentka dá považovat za “insidera” (člověka, který do dané subkultury patří, sám se tak vnímá a je tak i vnímán druhými) dané subkultury. Veronika a Dix se identifikují se subkulturou Emo a odmítají, že by mezi touto subkulturou a sebepoškozováním byla nějaká souvislost. Na základě uvedených výpovědí tak nelze říci, zda souvislost mezi Emo či Gothic subkulturou a sebepoškozováním

existuje. Dvě z našich respondentek identifikující se jako “Emo” tuto skutečnost odmítly, ostatní dívky pouze refletovaly informace z internetu a médií, které souvislost mezi Emo a sebepoškozováním často uvádí.

“dost je to spojovaný s goth což je blbost ale lidem prostě přijdou divní a tajemní tkž podle nich to řezání k nim svým způsobem patří to samo s emo-já osobně patřím mezi emo kids ale tohle spojování je hloupost stalo se mi že sem narazila na komentář ře emaři jsou lidi co jenom depkaří a řežou což není pravda jo někdo to tak dělá ale hned to neznamená že je goth nebo emo to je blbost to spojovat s nějakým stylem” (Dix)

“jo to jo...ted se to strašně roznemáhá...a neskutečně mi to pije krev...brát to tak jako že když člověk uznává třeba emo tak se musí řezat tak to je smutný...přijde mi to někdy i jako výsměch těm kteří s tím mají opravdu problémy a neví co s tím...” (Whisper)

Respondentky, které se cítily být součástí subkultury Emo, však mohly odmítat souvislost se sebepoškozováním také proto, aby na ně nepadlo podezření, že je jejich sebepoškozování pouhým důsledkem subkulturního vlivu. Všechny dívky také uvedly, že se setkaly s někým, kdo si ubližuje, ale je to z jeho strany jen póza, součást stylu, móda či snaha upoutat pozornost. “Pozerství” vnímají velmi negativně. Zdá se totiž, že sebepoškozování související se subkulturou může dle dívek snížit “hodnotu skutečného sebepoškozování”.

Diskuse

Z výsledků vyplývá, že sebepoškozování je v mnohém spíše jednáním sociálním než individuálním. Jak reálné, tak internetové prostředí má svá charakteristická rizika a vliv na sebepoškozující se dívky.

Sdílení sebepoškozování ve skutečném – tedy reálném – světě může mít významný dopad, což dívky označují „nakažlivostí“. Dříve se jednalo téměř výhradně o epidemické šíření sebepoškozování v léčebných či nápravných zařízeních pro mládež (Kocourková, 2003; Babáková, 2003), ale rizikovým faktorem je již jen povědomí o někom, kdo trpí sebepoškozováním mezi vrstevníky (Nixon, Cloutier, Jansson, 2008; Hawton et al., 2002).

Čtyři z dívek se zmínily, že v jejich blízkém okolí začal někdo se sebepoškozováním proto, že to viděl u nich. Je pravděpodobné, že v adolescenci, kdy jsou referenční skupiny a osoby velmi důležité (Macek, 2003), se sebepoškozování může objevit čistě jako prostředek identifikace s významnou skupinou či osobou. Rizikem je pak možnost upevnění tohoto chování.

Nakažlivost sebepoškozování se stejným způsobem může objevit ve světě virtuálním (Whitlock, Powers, Eckenrode, 2006) a často se o ní mluví jako o rizikovém faktoru vzniku sebepoškozování sdíleného na internetu. Internet je tak novým prostředím, které možnost „nakazit se“ do velké míry usnadnilo. V dnešní době stačí zadat klíčové slovo do vyhledávače a veškeré informace jsou dostupné během několika sekund či „kliků“. Před vznikem internetu byly informace o sebepoškozování více omezené – v podstatě jen na sociální okolí a vrstevnické skupiny.

Hovoříme-li o referenčních skupinách, nelze opomenout jedny z nejvýznamnějších – subkultury. Ty tvoří jak reálné sociální prostředí adolescenta (je-li, nebo chce-li být její součástí) tak i to virtuální – na jejím základě vznikají tematické blogy, diskusní fóra, chatové místnosti. Všechny respondentky si byly vědomy spojitosti přisuzované (jak na

internetu, tak v běžném světě) sebepoškozování a subkulturám Emo a Gothic. Ta vzniká zejména prostřednictvím internetu a v médiích, kdy na různých blozích, fórech, chatech apod. je v podstatě kladeno rovnítko mezi dané subkultury a sebepoškozování. Tato souvislost je však dívkami identifikujícími se s Emo napadána jako falešná. Jak je zmíněno výše, ohledně Gothic subkultury a sebepoškozování již existuje samostatná studie, která mezi příslušníky stylu Gothic potvrdila vyšší prevalenci k sebepoškozování (Young, Sweetingová, West, 2006). Ke vztahu subkultury Emo a sebepoškozování sice dosud žádný podobný výzkum nevznikl, avšak Emo se stalo stylem, jehož se mnozí učitelé, rodiče a vychovatelé bojí. Emo styl je totiž vnímán jako prostředí, v němž adolescenti „oslavují sebepoškozování“ (Sands, 2006 in Ryalls, 2007).

Co se našich respondentek týče, pokud se s Emo subkulturou ztotožňovaly, tak souvislost se sebepoškozováním popíraly. Pokud však byly vně subkultury, či k ní měly záporný vztah, měly tendenci spojitost naopak přiznávat a hodnotit sebepoškozování příslušníků subkultury jako módu, pózu a snahu upoutat pozornost. Tyto skutečnosti lze interpretovat snahou o obranu svého sebepojetí a sebehodnocení a zároveň udržení obrazu o sobě v očích druhých. Respondentky pociťují své sebepoškozování jako důsledek závažných problémů a pochopitelně nechtějí, aby jej jejich okolí vnímalo jako záležitost nějakého stylu. Je také třeba dodat, že by takovým posunem ke „stylu“ možná ztratilo sebepoškozování v očích okolí svoji závažnost a současně dívky svoji pozornost. Obhájení svých „pozic“ ohledně závažnosti sebepoškozování tak je v zájmu samotných dívek a někdy účelu tohoto typu chování (jakkoliv může být nevědomý). Samotné dívky tak považují sebepoškozování například u příslušníků subkultury Emo za jev, který ohrožuje obraz sebepoškozování jako skutečného problému v očích ostatních. V souvislosti se subkulturou je však komplikované odhalovat motivy sebepoškozujících; stále musíme mít na paměti, jestli subkultura „tvoří“ sebepoškozující se jedince, či zda jsou pouze lidé, kteří mají obecně k sebepoškozování tendenci, danými subkulturami přitahováni.

Z pohledu těch, kdo se necítí být součástí subkultur Emo či Gothic, navíc nejspíš dochází ke zkreslení vnímání tzv. „out-group homogeneity effectem“ (Quattrone, Jones, 1980; in Hewstone, Stroebe, 2006). Pak se zdají příslušníci těchto skupin navzájem velmi podobní a snadno jim lze přisoudit tendence k sebepoškozování bez ohledu na individuální charakteristiky.

S ohledem na výše zmíněné však vystupuje poněkud ambivalentní role subkultur Emo a Gothic v životech k nim náležejících adolescentů. Na jedné straně má subkultura pro dospívajícího člověka svou podpůrnou roli – je jedním ze zdrojů identity (Jenks, 2005), coby vrstevnická skupina se stává skupinou referenční, přičemž tyto skupiny jsou potřebné pro sociální vývoj jedince (Macek, 2003). Na druhou stranu pak zřejmě subkultura může nezáměrně „fungovat“ jako prostor, v jehož rámci se šíří povědomí o sebepoškozování.

Subkultura vzhledem k podobě, jakou v dnešní době má, je často průsečíkem (nejen) adolescentova virtuálního a reálného sociálního okolí. Proto se na ni v kontextu šíření povědomí o sebepoškozování mohou vztahovat rizika obého – zejména u mladších adolescentů. Hraje zde roli touha zapadnout, demonstrovat náležení ke skupině, ale i momentální neschopnost jedince nalézt jinou strategii vyrovnání se se zátěžovou situací. V našem výzkumu jsme souvislost mezi subkulturami Emo či Gothic a sebepoškozováním neprokázali. Ve výzkumném vzorku jsme však měli pouze dvě dívky, které se identifikovaly s touto subkulturou. Pro prokázání či pochopení této souvislosti by bylo třeba výzkumu, který by se zaměřil přímo na příslušníky daných subkultur. Na základě našich výsledků můžeme pouze říci, že zdaleka ne všechny sebepoškozující se dívky se cítí být součástí těchto medializovaných subkultur a nelze tedy klást rovnítko mezi tyto subkultury a sebepoškozování, jak to je často činěno.

Co se týče vůbec prvotních motivů k sebepoškození, ukázalo se, že skutečné (reálné) okolí může být často důvodem proč o sebepoškození vůbec uvažovat. Nejčastějšími vnějšími (situačními) příčinami, které uváděly respondentky v našem souboru, byly problémy a konflikty doma, ať už šlo o hádky a problémy mezi rodiči, nebo mezi rodiči a respondentkou (viz Černá, Šmahel, 2009). Následují problémy ve škole (dvě respondentky uvedly dokonce šikanu) a problémy v přátelských vztazích. To se shoduje se zahraničními studiemi (například Bocquée, 2007). Reálné sociální okolí se tak může stát významným rizikovým faktorem ke vzniku sebepoškozujícího jednání; informace o sebepoškození se dostanou k dospívajícímu nejčastěji z internetu, nicméně je otázkou, zda by takovou copingovou strategii použil, nebýt nepříznivých okolností ve vztazích s blízkými lidmi (Černá, Šmahel, 2009). Internet však může být zdrojem informací pro takové chování.

V rozhovorech se také jako důležité téma objevuje chuť či snaha se sebepoškozením přestat. Domníváme se, že úzce souvisí právě s tématem sociálního okolí a online prostředí. Respondentky se všechny zabývaly možností, že by se sebepoškozením přestaly, podařilo se to čtyřem z nich. Ačkoli akcentují fakt, že nemá smysl, aby na ně (reálné) okolí vyvíjelo v tomto směru tlak, uznávají, že projevená starost a péče může ulehčit nalezení motivace k ukončení tohoto chování. Zde vidíme hlavní rozdíl mezi vlivem internetového a reálného prostředí – dívky sice akcentovaly pomoc, kterou jim sdílení zkušeností se sebepoškozením přináší, ale nikdy nepadla zmínka o tom, že by jim internetové prostředí pomohlo přestat, nebo že by tam takovou pomoc vyhledávaly. Zároveň vyniká ambivalence, s jakou ovlivňuje sociální okolí sebepoškození našich respondentek. Ačkoli je reálné prostředí často prvotní příčinou vzniku sebepoškozujícího jednání, narozdíl od online prostředí může skutečně pomoci se sebepoškozením přestat. Dívky přirovnávají sebepoškození k závislosti, u níž musí být člověk pevně vnitřně přesvědčen, že chce přestat, aby se mu to podařilo.

Závislosti lze dát do vztahu s internetem a blogem. Na webu komunita sebepoškozujících často diskutuje své pocity závislosti, což může toto vnímání u jedince upevňovat, nebo jej minimálně normalizuje (Whitlock, Powers, Eckenrode, 2006).

Návykovost sebepoškození a respondentkami vnímaná závislost na tomto chování se dá stěží vysvětlit čistě působením endogenních opiátů. Straus (2006) hovoří o propojení dvou momentů – jedním je právě hormonální působení, druhým je fakt, že jedinec není schopen najít jiné strategie, které by mu pomohly v situacích, které řeší sebepoškozením. Domníváme se, že kromě těchto dvou aspektů může být důležité právě také sdílení pocitů sebepoškozujících na internetu – právě upevňováním a normalizováním vnímání takového chování.

Závěry

Cílem této stati bylo zejména popsat, jak s fenoménem sebepoškození souvisí virtuální a reálné prostředí.

Navzdory malému výzkumnému vzorku, který je současně slabinou studie, se podařilo u respondentek zachytit některé vysoce rizikové rysy sebepoškození. Jsou jimi návykovost, možnost „nákazy“ – tedy šíření – v reálném i virtuálním kontextu. Tato rizika jsou provázána s virtuálním i reálným okolím respondentek. Jak jedno, tak druhé může být příčinou vzniku sebepoškozujícího jednání. Reálné okolí může být v porovnání s virtuálním navíc zdrojem psychické nepohody (respondentky uváděly nesoulady doma, problémy s vrstevníky). Může se stát, že tyto situace jsou pro adolescenty natolik obtížné a sahají

nad rámec jejich schopností vyrovnat se s nimi, že sáhnou po maladaptivních copingových strategiích jakou je sebepoškození.

Subkultury Emo a Gothic se v souvislosti se sebepoškozením zdají jako potenciálně rizikové, ačkoli popsat nějaké schéma vzniku sebepoškození v rámci těchto subkultur je složité. Je potřeba mít na paměti to, co zmiňují i Young, Sweetingová a West (2006) – nelze jednoznačně určit, do jaké míry jsou lidé tendující k sebepoškození těmito subkulturami jen přitahováni a do jaké míry je sebepoškození skutečně důsledkem šíření v rámci subkultury. Je sice zjevné, že se v rámci těchto stylů povědomí o sebepoškození šíří (ať již online či offline, což v dnešní době do značné míry splývá), nicméně je potřeba říci, že zdaleka ne všichni adolescenti řadící se k té či oné subkultuře jsou nějak ohroženi. Také musíme mít na paměti, nakolik je zdání přímé souvislosti ovlivněno medializací a vystoupeními odpůrců těchto stylů. Nicméně u mladších adolescentů a těch, kteří vykazují depresivní symptomatiku či čelí problémům přesahujícím jejich momentální možnosti, je dobré rizika znát.

Podobně tuto problematiku komentuje i G. Martin (2006). Podle něj by rodiče či vychovatelé měli vnímat pozitivně, že mladý člověk je součástí nějaké skupiny, avšak je potřeba zajímat se o motivaci náležením k této skupině. Existuje skupina adolescentů, u nichž se riziko sebepoškození či sebevraždy náležením k určitým skupinám (online komunitám týkajících se sebepoškození, subkulturám Emo a Gothic) zvyšuje. Zde je pak teprve potřeba nějakým způsobem zasáhnout a pomoci (Martin, 2006).

Tento výzkum je především sondou do tří důležitých oblastí, které mohou ovlivňovat sebepoškozující jednání v adolescenci. První je reálné prostředí, v němž se adolescenti pohybují (rodina, škola, přátelé). Naše respondentky často připouštěly existenci problémů v rodině a jejich negativní dopady na svůj psychický stav. Navazující výzkum by se mohl blíže zabývat pochopením vztahu mezi realitou a virtuálním, například využitím internetu jako „podpůrného“ nástroje pro vypořádání se s takovými problémy. Druhé prostředí, které může ovlivňovat sebepoškozující jednání, je to virtuální, které je jednak prostředníkem šíření povědomí o sebepoškození a zdrojem informací o něm, ale také může dle slov našich (ale i zahraničních respondentů) plnit podpůrnou funkci. Třetí jsou pak subkultury, které jsou prostředím reálným i virtuálním a kombinují tak výhody i rizika obojího. Kvantitativní výzkum na českém vzorku respondentů by mohl přinést odpověď na to, kolik dospívajících hlásících se k subkultuře Emo či Gothic skutečně zkušenost se sebepoškozením má. Ve chvíli, kdy nemáme takový údaj k dispozici, můžeme pouze vyslovit domněnku, že jde o rizikové subkultury mládeže. Nicméně je třeba dalšího výzkumu pro pochopení povahy potenciálních rizik těchto subkultur.

Literatura

Babáková, L. (2003). Sebeškození v dětství a adolescenci. *Psychiatrie pro praxi*, 4, 165-169. Dostupný též z WWW: <http://www.psychiatriepropraxi.cz/artkey/psy-200304-0005.php>.

Bailey, B. (2005). Emo Music and Youth Culture. In S. Steinberg, P. Parmar & B. Richard (Eds.), *Encyclopedia of Contemporary Youth Culture*. Westport, CT: Greenwood Press.

Barbovschi, M. (2009). Meet the "E-Strangers". Predictors of Teenagers' Online-Offline Encounters. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 3(1) [online] article 4. Dostupný z WWW: <<http://cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2009061603&article=4>>.

Bennett, A., Kahn & Harris, K. (2004). *After subculture: critical studies in contemporary youth culture*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

Blanchard, A.L. (2007). Developing a Sense of Virtual Community Measure. *CyberPsychology and Behavior*, 10 (6), 827-830. Dostupný též z WWW: <http://www.liebertonline.com/doi/abs/10.1089/cpb.2007.9946>.

Blinka, L. & Šmahel, D. (2008) Matching reality and virtuality: Are adolescents lying on their weblogs? In Sudweeks, F., Hrachovec, H. & Ess, Ch. (Eds.) *Cultural Attitudes Towards Technology and Communication 2008*. Murdoch, Australia : School of Information Technology, Murdoch University, 457 - 561.

Bocquée, Alison L. (2007). Testing a Process Model of Self-Injury: Stress, Affect Regulation, and Coping. Griffith University. Dostupný též z WWW: <http://www4.gu.edu.au:8080/adt-root/uploads/approved/adtQGU20071025.150001/public/02Whole.pdf>.

Coomber, R. (1997): Using the Internet for Survey Research. *Sociological Research Online* [online] 2 (2). Dostupný z WWW: <<http://www.socresonline.org.uk/2/2/2.html>>.

Černá, A. & Šmahel, D. (2009). Sebepoškozování v adolescenci: blog jako prostředek vytváření komunity. *Československá psychologie*, 53, 5, 492 - 504.

Goodland, L. & Bibby, M. (eds.) (2007). *Goth: Undead Culture*. Durham: Duke University Press.

Hawton, K., Rodham, K., Evans, E. & Weatherall, R. (2002). Deliberate self harm in adolescents: Self report survey in schools in England. *BMJ*. [online] 325. Dostupný z WWW: <<http://bmj.bmjournals.com/cgi/reprint/325/7374/1207>>.

Heirman, W., & Walrave, M. (2008). Assessing Concerns and Issues about the Mediation of Technology in Cyberbullying. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* [online] 2(2), article 1 Dostupný z WWW: <<http://cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2008111401&article=1>>.

Herring, S. C., Scheidt, L. A., Bonus, S., & Wright, E. (2004). Bridging the gap: A genre analysis of weblogs. In *Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS-37)*. Los Alamitos.

Herring, S. C., Scheidt, L. A., Bonus, S., and Wright, E. (2005). Weblogs as a bridging genre. *Information, Technology & People*, 18, 2, 142-171.

Hewstone, M., & Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál.

- Jenks, Ch. (2005). *Subculture: the fragmentation of the social*. London: Sage.
- Kocourková, J. (2003). Sebepoškozování v dětství a adolescenci. In Koutek, J. & Kocourková, J., *Sebevražedné chování*. 170-180. Praha: Portál.
- Kroeger, J. (2000). *Identity Development: Adolescence through Adulthood*. London: Sage.
- Laye-Gindhu, A. & Schonert-Reichl, K.(2005). Nonsuicidal Self-Harm Among Community Adolescents: Understanding the “Whats” and “Whys” of Self-Harm. *Journal of Youth and Adolescence*, 5, 447–457. [Dostupné též z databáze PsycArticles, cit. 2008-05-01].
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lupač, P., & Sládek, J. (2008). The Deepening of the Digital Divide in the Czech Republic. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2(1) [online] article 2. Dostupný z WWW:
<<http://cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2008060203&article=2>>.
- Lusková, E., Blinka, L., Šmahel, D. (2008). Blog jako cesta k porozumění dospívajícím. *E-psychologie* [online], 2(3) [cit. 2009-09-13]. Dostupný z WWW:
<<http://e-psycholog.eu/pdf/luskovaetal.pdf>>.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Martin, G. (2006). On Suicide and Subcultures. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health (AeJAMH)* [online]. 5(3) [cit. 2009-09-13]. Dostupný z WWW:
<<http://66.102.1.104/scholar?hl=cs&lr=&q=cache:IBR-JuxlAK8J:citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download%3Fdoi%3D10.1.1.121.5462%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf+On+Suicide+and+Subcultures+Martin>>.
- McLaughlin Jo-Ann, Miller P., & Warwick, H. (1996). Deliberate self-harm in adolescents: hopelessness, depression, problems and problem-solving. *Journal of Adolescence*, 19, 523–532.
- Muehlenkamp, J. & Gutierrez, P. (2004). An Investigation of Differences Between Self-Injurious Behavior and Suicide Attempts in a Sample of Adolescents. *Suicide & Life - Threatening Behavior*, 1, 12-23. Dostupný též z WWW:
<<http://www.atypon-link.com/GPI/doi/abs/10.1521/suli.34.1.12.27769>>.
- Muggleton, D. 2000. *Inside Subculture: the Postmodern Meaning of Style*. Oxford: Berg.
- Nixon, M. K., Cloutier, P., & Jansson, S. M. (2008). Non-suicidal self-harm in youth: A population-based survey. *Canadian Medical Association Journal*, 173(3), 306-312. Dostupný též z WWW: <<http://ecmaj.com/cgi/content/abstract/178/3/306>>.
- Ross, S. & Heath, S. (2002). A Study of the Frequency of Self-Mutilation in a Community Sample of Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*. 31, 67–77.

Ryalls, E. (2007). Emo Subculture: An Examination of the Kids, Music and Style that Form Emo Subculture. Paper presented at the annual meeting of the NCA 93rd Annual Convention, TBA, Chicago, IL, Nov 15, 2007. Dostupný též z WWW: http://www.allacademic.com/meta/p187580_index.html

Straus, M. 2006. The Logic of Self-Injury: A Teen Symptom for Our Time, *Psychotherapy Networker*, 4, 62–74

Strauss, A. & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert.

Subrahmanyam, K. (2007). Adolescent Online Communication: Old Issues, New Intensities. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 1(1) [online] article 1. Dostupný z WWW: <http://www.cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2007070701&article=1>

Subrahmanyam, K., Garcia, E. C., Harsono, S. L., Li, J., & Lipana, L. (2009). In Their Words: Connecting Online Weblogs to Developmental Processes. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 219-245.

Šmahel, D. (2003a) Komunikace adolescentů v prostředí internetu. *Československá psychologie*, 47, 2, 144-156.

Šmahel, D. (2003b). *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton.

Šmahel, D. (2008). Attending Online Communities: Culture of Youth? In Sudweeks, F., Hrachovec, H. & Ess, Ch. (Eds.) *Cultural Attitudes Towards Technology and Communication 2008*. Murdoch, Australia: School of Information Technology, Murdoch University, 446 - 561

Štětka, V., Šmahel, D. (2008). Attributes of Participation in Online Communities among Czech Internet Users. *Observatorio, Lisbon : The Observatory for Media*, 2, (3), 39-52. Dostupný též z WWW: <http://www.obs.obercom.pt/index.php/obs/article/view/189/180>.

Wellman, B. (2001). Psychical Place and Cyberspace: The Rise of Personalised Networking. *International Journal of Urban and Regional Research*, 25, 2. Dostupný též z WWW: <http://www3.interscience.wiley.com/journal/119020173/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0>.

Veselá, M. & Šmahel, D. (2009). Online komunity v České republice: Analýza členů a jejich sociálního kontextu. *Sociální Studia*, 6, 2, 55-72.

Wellman, B., Boase, J. & Chen, W. (2002). The Networked Nature of Community: Online and Offline. *IT & Society*, 1 (1). 151-165. Dostupný též z WWW: <http://www.stanford.edu/group/siqss/itandsociety/v01i01/v01i01a10.pdf>.

Whitlock, J. L., Lader, W., & Conterio, K. (2007). The Internet and self-injury: What psychotherapists should know. *Journal of Clinical Psychology: In Session*, 63, 1135-1143. Dostupný též z WWW: <http://www.crpsib.com/documents/The%20Internet%20and%20SI.pdf>.

Whitlock, J., Powers, J. & Eckenrode, J. (2006). The Virtual Cutting Edge: The Internet and Adolescent Self-Injury. *Developmental Psychology*, 42(3), 407-417. Dostupný též z WWW: <<http://www.apa.org/journals/releases/dev423407.pdf>>.

Young, R., Sweeting, H. & West, P. (2006). Prevalence of deliberate self harm and attempted suicide within contemporary Goth youth subculture: longitudinal cohort study. *BMJ*. [online] (332) [cit. 2009-09-13] 1058-1061. Dostupný z WWW: <<http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=1458563>>.

O autorech:

Bc. Alena Černá absolvovala v r. 2008 bakalářské studium na Fakultě sociálních studií MU, obory psychologie – sociologie. V současnosti pokračuje jednooborovým magisterským studiem psychologie. Zaměřuje se na psychologii dospívajících, zejména v kontextu online prostředí.

Kontaktní údaje:

Adresa: FSS MU, Joštova 10, Brno, 602 00
E-mail: 181831@mail.muni.cz

Doc. PhDr. David Šmahel, Ph.D. pracuje v Institutu výzkumu dětí, mládeže a rodiny na Fakultě sociálních studií MU. Zabývá se problematikou psychologie internetu, především pak v období adolescence. Je editorem časopisu *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* www.cyberpsychology.eu. Další články autora je možno nalézt na jeho webových stránkách: <http://www.terapie.cz/smahelen>

Kontaktní údaje:

Adresa: IVDMR, FSS MU, Joštova 10, Brno, 602 00
E-mail: smahel@fss.muni.cz

Černá, A., & Šmahel, D. (2009). Sebeпоškozování v adolescenci: kontext reálného versus virtuálního prostředí a subkultur Emo a Gothic. *E-psychologie* [online], 3(4), 26-44 [cit. vložit datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/cernaetal.pdf>>. ISSN 1802-8853.